

КНИГА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО)

Білик Т.О.

*І курс, студентка СВО магістр, факультет дошкільної, початкової
освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної*

Хом'юк І.В. доктор педагогічних наук, професор

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського, м. Вінниця, Україна*

У статті висвітлено проблему виховання молодших школярів засобом художнього твору. Розглянуто використання книги у розвитку всебічної особистості, гармонійного виховання дітей молодшого шкільного віку у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. Визначено, що концепція роботи з книжкою великого педагога містить такі структурні складові: використання наочності; різні види читання; організаційні форми роботи; добір книжок для читання. Аналізуючи казки В.О. Сухомлинського автор дійшов висновку, що вони допомагають сформувати й розвинути в молодших школярів ціннісні орієнтири: духовні та родинні цінності; гуманістичні та естетичні почуття; бережливе ставлення до природи. Урізноманітнення видів читання сприяє виробленню потреби в постійному спілкуванні дитини з книжкою.

Ключові слова: виховання, книга, казки, молодші школярі.

виховання

Повага і любов до книги починається з колиски, іде від батька-матері. Сім'я, у якій не читають книжок – духовно неповноцінна. В.О. Сухомлинський вказував, що культурні люди, свідомі трудівники виростають у сім'ях, де панує глибока повага до книжок. А якщо в сім'ї немає культури читання? То хто повинен заповнити цю порожнину? Безперечно, вчитель. Це його найважливіший обов'язок.

В.О.Сухомлинський високо оцінював роль книги у житті людини, зазначаючи, що книга має не менше значення, ніж живе слово вихователя; закликав учителів турбуватися про те, щоб загальний розвиток дітей знаходився на високому рівні, однак насамперед слід навчити дитину добре

читати і писати. Педагог має навчити у початкових класах всіх дітей читати так, щоб вони вміли, читаючи думати, й думаючи читати, тому що створення гармонії знань та умінь є однією з найважливіших проблем школи. Уміння читати, вважав учений, потрібно довести до такого ступеня автоматизму, щоб сприймання зором, очима й свідомістю значно випереджало промовляння вголос. Чим значніше це випередження, тим тоншою буде здатність думати під час читання, а це – надзвичайно важлива умова успішного навчання й розумового розвитку взагалі. За його словами, школа – тільки тоді школа, «коли вона утверджує культ книги, виховує в учнів жаждобу до читання художньої, політичної, науково-популярної літератури, пристрасну закоханість у книгу, благоговіння перед нею» [3, 27].

На основі аналізу творчої спадщини В.О.Сухомлинського можна стверджувати, що він розробив методичну систему роботи з книжкою в початковій школі і втілював її у навчально-виховний процес Павлиської середньої школи. У його концепції роботи з книжкою можна виділити такі структурні складові: використання наочності; різні види читання; організаційні форми роботи; добір книжок для читання.

У початкових класах Павлиської середньої школи використовувались різні види читання: читання художніх творів вголос; виразне читання; колективні читання (класні читання); читання творів з продовженням; вечори та ранки виразного читання; домашнє читання дітей для батьків; мовчазне читання (позакласне читання). Урізноманітнення видів читання сприяло виробленню потреби в постійному спілкуванні дитини з книжкою [5, 197].

Запропоновані педагогом критерії відбору книжок для читання (ідея твору повинна бути зрозумілою дитині, пробуджувати в неї радість співпереживання, втілюватись у яскравих художніх образах; ознайомлювати учня з різноманітними питаннями культури; розвивати уяву, розум; виховувати інтерес до історії людства) були результатом багаторічних спостережень, глибокого вивчення дитячих інтересів, їхніх запитів, врахування інтелектуальних, психічних та естетичних можливостей дітей молодшого шкільного віку. У Павлиській середній школі рекомендаційний перелік творів

для читання був розроблений для кожного класу. Аналіз списків книжок для читання учнів початкової школи свідчить, що В. О.Сухомлинський орієнтував дітей на кращі зразки класичних творів (як вітчизняних, так і світових), що сприяють розвитку уяви, вихованню високоморальних почуттів [1, 70].

Василь Олександрович особливо великого значення надавав казці як засобу виховання особистості в молодшому шкільному віці. Він був переконаний, що читання, розповідь, інсценізація, створення казки – могутній засіб виховання розуму і добрих людських почуттів. Казкова алегорія, краса рідного слова, на думку педагога, зворушують дитину, пробуджують почуття власної гідності, посилюють враження, утверджують моральні поняття.

Педагог сам писав казки, використовував їх у навчально-виховному процесі школи. Створюючи казки, він часто вдавався до книжкової теми. Про це свідчать назви текстів: «Батьківський буквар», «Дві сторінки книги», «Книга й цукерки», «Спляча книга», «Суперечка двох книг», «Як Дівчинка образила Букваря» та ін. Автор у доступній формі ознайомлював дітей з елементами книжки, давав їм уявлення про призначення книжки в житті людини, сприяв усвідомленню дітьми книжки як культурного і духовного явища, розвивав інтерес до книжки. Казки В. Сухомлинського активно використовуються в змісті сучасних підручників для початкової школи.

Василь Олександрович добре знався на народних традиціях, усній народній творчості, Біблії, історії. Саме звідти він черпав сюжети для своїх казок. У школі вчитель створив «Кімнату казок». «Казка, – любив повторювати В. Сухомлинський, – це, образно кажучи, свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена в яскравих образах. Казка Патріотична ідея казки – у глибині її змісту, створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця і розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже в тому, що вона – творіння народу» [2, 203].

Педагог створив сам понад тисячу казок, казки писали і його вихованці. Василь Олександрович стверджував, що фантастичні казкові образи

відкривають дитині не тільки красу, а ще й істину, бо примушують співпереживати, шукати виходу із ситуації, що склалася. Казки В.О. Сухомлинського – вічна мудрість життя, вони спонукають думати, робити висновки [2, 202].

Величезний виховний потенціал казок для дітей В. Сухомлинського, які допомагають сформувати й розвинути в молодших школярів такі ціннісні орієнтири: духовні цінності; гуманістичні почуття; родинні цінності; естетичні почуття; бережливе ставлення до природи.

В педагогічній діяльності В.О. Сухомлинського важливе місце відводилось організації свят як формі популяризації книжки. Аналізуючи організаційну структуру та методику проведення позакласної роботи в школі, можна виділити групу свят, які сприяли розвитку інтересу та вихованню дбайливого ставлення до книжки, як-от: Свято книги, Свято першої книги, проводи Букваря, Свято рідного слова, на яких учнів обов'язково нагороджували призами – книжками. Книжка в подарунок – один з ефективних способів заохочення до читання, впроваджений у школі В.О. Сухомлинського. Він не тільки спонукав до створення власної бібліотеки, а й виховував у школярів ціннісне ставлення до книжки.

Характерною особливістю використання В.О. Сухомлинським книжки у навчально-виховному процесі молодших школярів є включення до нього навколишнього середовища (школи, сім'ї, бібліотек, місцевої громади), як засобу їхнього виховання.

В. О.Сухомлинський вважав книжку важливим засобом цілісного, гармонійного виховання і всебічного розвитку особистості. Особливо велика роль належала книжці у вихованні учнів молодшого шкільного віку, оскільки в цей період відбуваються активне формування характеру, розвиток мислення, мовлення, виробляється органічна потреба в читанні. Книжку педагог розглядав різнобічно, пов'язував її з широким колом виховання та навчання, самоосвіти та самопізнання підростаючої особистості. Педагог розробив цілісну систему використання книжки як засобу розумового розвитку, морального, патріотичного, громадянського, естетичного та трудового виховання молодших

школярів. Розвиток в учнів інтересу до книжки, вироблення постійної потреби в читанні Василь Олександрович пов'язував із створенням «фону для багатого інтелектуального життя» класного і шкільного колективу, фону, на якому відбувається саме навчання [3, 27].

В.О. Сухомлинський зауважував, що діти шкільного віку недостатньо читають як художню, так і науково-популярну літературу. Одна з причин цього – низька культура художнього сприймання, несформованість основ інформаційної культури. Неабиякого значення вчений надавав змісту книги, в якому, насамперед, реалізується її виховна функція. Адже саме від змісту значною мірою залежить, чи стануть діти активними читачами, полюблять книжку, чи залишаться байдужими до літератури. Якщо дитина подружиться з книжкою на все життя, то матиме широкий світогляд, різнобічні й глибокі знання [4, 498].

Запропонована й апробована В.О. Сухомлинським система роботи з книжкою є ефективним засобом виховання особистості молодшого школяра, активного читача, який володіє навичками усвідомленого читання, підготовлений до самостійного використання книжки в подальшому навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заліток Л. М. Погляди Василя Сухомлинського на місце книжки у виховному процесі школи / Л. М. Заліток // Анот. результати наук.-дослід. роботи Ін-ту педагогіки за 2009 р. – К. : Пед. думка, 2010. – С. 70–71.
2. Ковальчук В. І. Спогади про В. Сухомлинського / В. І. Ковальчук. – К., 1990. – С. 201–204.
3. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський / Вибр. твори: у 5 т. – Т. 1. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 7 – 202.
4. Сухомлинський В. О. Могутній вихователь / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: у 5 т. – Т. 5. – К. : Рад. школа, 1976.– С. 495 – 499.
5. Сухомлинський В. Павлиська середня школа// Сухомлинський В. Вибрані твори: В 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.4. – С. 156-278.